

El vedell

(ALDC, VI, 1285. El vedell)

El nom més general per a designar el “bou que no passa d’un any” (DIEC) és *vedell*, seguit, en extensió, de *jòneg*; la curta edat del bou explica la presència de dim., que també trobem en el mapa 819.

Vedell (s. XIII), congènere de l’it. *vitello*, oc. *vedèl*, fr. *veau*, deriva del llat. *VITĒLLUS*, dim. de *VITŪLUS* (com *OVĪCŪLA*, dim. de *OVIS*), que es troba en el sard *vikru*, *biuu*, etc. i, segons el DECat, en el cat. *vell* (*bell*) *mari*, però no és segur; var. *videll* (dim. *videllet* 147), amb tancament [e] > [i] en cat. nord-occ.; *vedellet* 21, 76, 162, 165, dim.; *vediello* 87, 94 (← arag.), amb diftongació; *vitelo* 85, pres de l’it. *vitello*, potser a través del sard, on el nom genuí era *vikru*, *biuu* (avui viu en alg. per a designar el ‘mamelló’; veg. mapa 819).

Jòneg és la masculinització de *jònega* (s. XI), que prové del llat. vg. **JŪNICA* amb pas de [o] > [ɔ] per raons morfofonètiques; var. *joneguet* 148, 157, 178, 183, dim.; [tʃ]òneg 159, 164, 168, 169, amb ensordiment de la palatal propi del val. apitxat, i el seu dim. [tʃ]oneguet 167, 170, 171. Els mots que designen el genèric ‘bou’, amb els seus respectius dim., són: *bou* 181 (< BŌVE), amb el dim. *bouet*, *bovet* 125, 131, 132, 134, 137, amb substitució de la [w] per la [β], i *boet* 157, per supressió de la labial; *toret* 189, dim. de *toro* (< TAURU); *ternero* 122, 136, 138, 190 (dim. *terneret* 131, 136), del cast., on deriva de *tierno* < TĒNĒRUM, dit així per la

qualitat tendra de la seva carn; *becerro* 185 (var. *be[θ]erro* 138, *be[θ]orro* 132), del cast., on ve d’un preromà ibèric *IBICERRU, der. de l’hispanollatí IBEX, IBICIS ‘isard’; *novillo* 108, 130, 186, 187 (← cast.), der. de *nuevo* (< NŌVU) amb suf. dim. (“*Novillo*. El toro o buey nuevo, que aun no está domado o sujeto al yugo”, *Autoridades*).

Uns quants mots, d’àrea reduïda, es refereixen al ‘vedell petit, que encara mama’: *mamó* 142, 149, 160, der. de *mamar* (< MAMMARE ‘donar mamar’), però que ens ha arribat des del cast., que pot afegir el suf. -ón a radicals verbals (cf. *tragón*, *llorón*), cosa que no sol passar en cat.; *xurm* 37, *xurmer* 52 (< [vedell] *xurmer*) són der. de *xurmar*, var. de *xumar*, d’origen expressiu, com probablement també *meixo* 34 (usat per Verdaguer en la versió de 1867 de *L’Atlàntida* i recollit a la Plana de Vic per Aguiló), *meco* 139, *meno* 111, 118, 122 (dim. *menet* 111), aquests potser relacionats amb el crit de l’animal; *xirret* 166, manlleu al murcià *chirro*, en forma diminutiva. *Anxó* 164 sembla una reducció de *crianxó*, var. potser mossàrab de *criaçó* o del cast. *criazón*. Desconeixem l’origen de *nell* 126 que, més que una var. de (a)noll, podria ser una reducció de *novell* (cf. *novillo*).

La distribució areal divideix *vedell* (i var. *videll*), del Principat i les Illes, de *jòneg*, propi del val., on no falten els illots de *vedell*: *jòneg* convivia en cat. ant. amb *vedell* (“vedell” o “jòneg”, s. XIII), almenys en cat. nord-occ., i encara avui s’ha registrat el mot a Andorra, Pallars, Conca de Tremp, etc. (DCVB). Els altres significants són més locals, coincidents sovint amb el concepte ‘mamelló’ (cf. mapa 819).

Són mots normatius *vedell*, *jòneg*, des del DOrt, 1917; *meix*, des del DG_I, 1932.

